

Микола Миколайович Дроботенко,
 президент МБО «Фонд сприяння розвитку
 здібної та обдарованої молоді»,
 науковий кореспондент
 Інституту обдарованої дитини
 НАПН України,
 м. Київ, Україна

УДК -057.87.37:37.3-052

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В статті автор аналізує значення, роль і місце одаренної молоді в США, Росії, країнах Азії. Аналізує нормативні документи по проблемі одаренності в Європейському суспільстві. Наводить устояні поняття одаренності. Раскрывает своё видение на решение этой проблемы.

Ключевые слова: одаренность, одаренная личность, особенности одаренности, индивидуальность, человеческие ресурсы.

The author of the article provides the analysis of meaning, role and place of gifted youth in the US, Russia, countries of Asia. Under analysis are norms documentation on the problem of endowment in European society. The author gives the examples of the term «endowment», uncovers self-vision of the decision of this problem.

Key words: endowment, gifted personality, peculiarities of endowment, individuality, human resources.

Поняття «обдарованість», «обдарованість особистості» потрапляє в поле зору психологів і педагогів у ХХ столітті. І пов'язано це не тільки з тим, що розвиток людства дозволив науковцям різних галузей (від міркувань давньогрецьких філософів і до сучасних комп'ютерних досліджень в будь-якій галузі) зрозуміти природу життя і людини як елемента в ній, так і робити відповідні висновки.

За 3,5 мільйони років існування життя на землі тільки останні 150 років відзначаються особливою увагою науковців до питань вивчення особистості, розвитку її здібностей та вивчення процесів, що на це впливають. Разом з тим, однозначності, при визначеності поняття «обдарованість» і процесів, що впливають на цей феномен, науковці так і не дійшли.

Поняття «обдарованість» почало використовуватись лише у ХХ ст. і замінило раніше поширене поняття «геніальність» [1]. Однозначного визначення поняття «обдарованість» не існує серед науковців різних країн. Пояснення цьому знаходиться не стільки в рівні розвитку науки цих країн і наукової думки, як у визначенні ролі і місця особистості в соціокультурному та економічному розвитку країни. Так, у США довгий час в поняття «обдарованість» вкладалось визначене Відділом освіти Конгресу США розуміння, як «функціональні або потенційні можливості дитини

в таких галузях: інтелектуальна, академічна, творча, художня, галузь спілкування або психомоторика» [2].

Професор психології Б. М. Теплов заклав класичне радянське визначення «обдарованості», як «міру особливого поєднання індивідуально-психологічних особливостей, що безпосередньо визначають можливість успішного виконання людиною певної діяльності, надбані можливості успішного виконання будь-якої діяльності, надбані можливості людини, як результат розвитку здібностей» [3].

Таким чином, у трактуванні обдарованості спостерігається певна неоднозначність, що проявляється у визначенні самої природи обдарованості. Це, у свою чергу, проявляється в диз'юнктивній структурі визначення: обдарованість визначається, як «вроджена» або «придбана» характеристика. Поширеним є визначення німецького психолога В. Штерна (1871-1938). Він формулює його так: «обдарованість – це загальна здатність людини свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги; загальна здатність психіки пристосуватися до нових завдань та умов життя». Визначення В. Штерна залишається провідним у сучасному трактуванні проблеми обдарованості [4].

У штернівському визначенні ключовими поняттями, що вирізняються від інших трактувань і дають пояснення сучасним процесам, що відбуваються у

суспільствах, є «орієнтація мислення на нові вимоги» і «приспосовання до нових вимог життя». Це зазнало критики, зокрема, з боку англійського психолога Ч. Спірмена (1863–1945). Автор статті погоджується з В. Штерном, виходячи з аналізу стану справ у сучасному світі в питаннях розвитку та підтримки обдарованості.

Загальнонаціональні концепції, програми розвитку обдарованості, пошуку талантів, підтримки та розвитку різних країн, спрямовані не тільки на створення необхідних умов, а визначають роль і місце таких особистостей в розвитку цих країн. У більшості розвинених країн світу талант розглядається, як національне надбання, з відповідним ставленням до його збереження і розвитку. Розробляються та впроваджуються виважені програми підтримки та розвитку обдарованої молоді.

Рада Європи у 1994 році прийняла постанову № 1248 по роботі з обдарованими дітьми. «Жодна країна не може дозволити собі розкіш розкидатися талантами, а відсутність своєчасного вияву інтелектуального та іншого потенціалу інакше, як розтрата людських ресурсів, називатися не може. Обдарованим дітям треба надати умови освіти, що дозволять у повному обсязі реалізувати власні можливості для їх блага і на благо усього суспільства» [5].

Феномен розвитку і зростання розвинених країн, за висновками світових експертів, полягає у раціональному використанні інтелектуальних ресурсів. Величезне значення мають постановка національної системи освіти в її ланках і підвищена увага до тієї, порівняно невеликої, частини підростаючого покоління, яку називають «обдарованою особистістю». Сьогодні у сучасному світі здібності людей, особливо молодих і перспективних, виступають головним ресурсом держав, де основою конкурентоспроможності стала високотехнологічна економіка, побудована на знаннях.

У посланні Федеральним Зборам Російської Федерації 5.12.2008 р. Д. А. Медведев сказав: «Інтелектуальна енергія, творча сила людей – це головне багатство нації і основний ресурс прогресивного розвитку. Нам необхідно організувати масштабний і системний пошук талантів в Росії і за кордоном. Вести справжнє «полювання за головами». Сприяти приходу молодих обдарованих людей у фундаментальну і прикладну науку» [6, 7].

«Полювання за головами» стало міжнародним бізнесом і на нього роблять ставки не тільки керівники держав, намагаючись перемогти на «світовій шахівниці», граючи долями молодих людей у конкурентній боротьбі за володіння економічною і, як результат, геополітичною першістю.

Перший Прем'єр-міністр Республіки Сінгапур Лі Ю Куан, один з авторів «сінгапурського чуда» так визначав місце і роль здібної молоді своєї країни: «Ми вірили у наших більш здібних випускників університетів, які отримали освіту за кордоном, в їх чесність, інтелект, енергію і при повній відсутності ділового досвіду. З кожного випуску наших шкіл ми відбирали кращих і відправляли в кращі університети світу. Ми

виростили з них власних підприємців, які заснували успішні компанії. Мені був потрібен деякий час, щоб зрозуміти очевидну річ: талановиті люди є більш цінним надбанням країни. Для маленького, бідного на ресурси Сінгапуру, це був просто визначальний чинник. Через декілька років роботи в уряді я зрозумів, що, чим більше талантів працювало міністрами, адміністраторами і фахівцями, тим ефективнішою була політика уряду».

Том Пітерс, сучасний впливовий представник ділового світу, який заснував Tom Peters Company, міжнародну навчальну і консалтингову організацію, ще конкретніше і сучасніше дав оцінку обдарованості: «Нині економічна потужність є похідною таланту. Світом правлять мізки!» Серед підприємств, що отримали його рекомендації з питань організаційних перетворень для підготовки до майбутніх змін, такі великі клієнти, як Rolls-Royce, Starbucks, Bank of America, Continental Airlines, Virgin Direct і Intel. Справжні бізнесмени і політики перші розуміють, що впливає на їхні справи: «Ще ніколи в історії бізнесу питання про залучення талантів не стояло так гостро, як останнім часом, оскільки наявність талантів в компанії – це можливість невеликим числом обдарованих людей, у стислі терміни отримати максимальну віддачу. Процвітання компаній нині продиктоване вмінням долучати та утримувати таланти. Сьогодні головне – доступ до таланту, а не до капіталу». Таку оцінку талановитим професіоналам дає Фелікс Кугел – віце-президент і керуючий директор в Росії та країнах СНД Manpower Group: «Нестача талантів є однією з більш гострих проблем для зростаючих економік. А незабаром, з урахуванням високих темпів міграції робочої сили, вона набуде глобального характеру» (Ernst & Young).

Доцільність підтримки обдарованої молоді обґрунтовується не тільки економічними, а й соціальними і гуманістичними аргументами фахівців та експертів. Лінн Річард (Lynn Richard) – почесний професор університету Ольстера (University of Ulster), у минулому декан факультету психології цього університету, доводить, що «від інтелекту залежить доход як окремих людей, так і добробут цілих народів. Національні відмінності в інтелекті є головним чинником, що відповідають за процвітання і бідність націй». Деякі інші корелянти інтелекту націй, а саме: математичні і природничо-наукові здібності, грамотність дорослого населення, тривалість життя а також релігійні переконання також впливають на ці показники. Інтелект визначається, як «загальна когнітивна здатність», що проявляється в умінні міркувати, розв'язувати вербальні, математичні і просторові завдання, швидко навчатися, запам'ятовувати і засвоювати велику кількість знань (Carroll, 1993) [8].

На підставі цих публікацій російський вчений Д. В. Ушаков, завідувач лабораторією психології і психофізіології творчості, керівник Центру дослідження і розвитку обдарованості МГППУ і А. Г. Лобанов, запропонували модель, в якій здібності людей виступають в якості чинника, що визначає економічну

ефективність підприємства, регіону або держави. Тут розв'язання завдань виступає ключовим пояснювальним принципом. Разом з тим, зв'язок здібностей людей з ефективністю розв'язання економічних завдань не є простим і безпосереднім. Центральною опосередкованою ланкою, що зв'язує здібності з ефективністю розв'язання завдань – є компетентність.

Сучасна економіка вимагає професіоналізму і, навіть, високообдарована людина, яка не має відповідної підготовки, не може бути ефективним професіоналом. Описана модель повинна описувати наступні феномени:

- поділ різних рівнів здібностей у групи людей;
- процес перетворення здібностей у компетентності, що дозволяють розв'язувати професійні завдання;
- процес перетворення компетентності людей в економічні результати.

Процес перетворення здібностей у компетентності, на їхню думку, характеризує освіту в широкому розумінні слова, оскільки показує, як суспільству вдається використати потенціал здібностей населення для економічних цілей. Вдосконалення процесу освіти обдарованих розглядається, як основний потенціал впливу програм, за освітою обдарованих дітей на економічні досягнення країни. [9]. Як висновок, російські вчені прогнозують збільшення ВВП своєї країни на 7–9%.

Таким чином, розумні економічні витрати на підготовку обдарованої молоді багаторазово окупаються економічним зиском для країни від самої молоді [7]. У соціальному плані загально визнано, що освіта обдарованих дітей – це важливий компонент системи «Соціальних ліфтів», створення яких визначається, як «пріоритетний напрямок», у концепціях і програмах в діяльності не тільки з обдарованою молоддю, а і молоддю в цілому.

Як висновок, у цьому аспекті італійський соціолог та економіст Вільфредо Парето (1848–1923 рр.) розвинув теорію «кругообертання еліт», згідно якої для підтримки стійкості суспільства необхідно створити умови, щоб до еліти потрапляли більш талановиті. Запорукою успішного розвитку суспільства він вважав своєчасне оновлення (ротація, кооптація) його еліти. І якщо цього не відбувається, то нереалізована у позитивному руслі енергія, що накопичилася, призводить до дестабілізації суспільства. Цей аргумент особливо значущий в розвитку програм для обдарованих представників міноритарних груп, які мають менше можливостей проявити свої здібності і розглядаються, як потенційні джерела дестабілізації. Виходячи з гуманістичних позицій, підтримка і розвиток обдарованої молоді виступають, як важливий засіб самореалізації особистості [7].

Виходячи з вищезначеного, можна сказати, що у сучасному інформаційному, технологічно розвиненому, глобалізованому світі роль і місце особистості, особливо обдарованої і талановитої, займає одне з перших місць. Давньогрецькі філософи-стоїки вважали, що першим спонуканням живої істоти є самозбереження (Хрисипп у I-й праці «Про кінцеві цілі»), то сьогодні, без перебільшення, можна сказати, що першочерговим спонуканням до збереження повинна стати увага до мудрої людини. Вона, будучи частиною живої природи, чинить опір шкідливому і йдучи назустріч, обирає, що їй близьке. Логічно розраховувати на адекватність дій тих, від кого залежить стан і перспективи нашої молоді – майбутнє кожної країни.

Особливо це актуально, коли мова йде про обдаровану особистість. На нашу думку, мова повинна йти про самозбереження. Отже, проводячи аналогію з природними процесами і живою істотою, настануть відповідні наслідки. Наслідки для людини, економіки країни, в якій жити нашій молоді! Люди є найбільшою і найдорожчою цінністю країни. Втрата найрозумнішої її частини і зневага до нагальних її потреб призведе до негативних наслідків.

Використані літературні джерела

1. *Нордгау М.* Психологія гения и таланта // Вестник знаний. – СПб., 1908.
2. *Marland S.* Education of the gifted & talented. I: Report to the Congress of the United States by the Commissioner of Education. – Washington D.C.: U.S. Office of Education, 1972.
3. *Теплов Б. М.* Избранные труды: в 2 т. / Б. М. Теплов. – М., 1985.
4. *Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Зінченко Л. М.* та ін. «Загальна психологія»: підруч. – 2011.
5. *Довгий С. О.* Формування та розвиток інтелектуального потенціалу України в умовах сучасної освіти / С. О. Довгий // Підтримка обдарованих дітей та молоді.
6. Послание Президента России Федеральному Собранию от 5 ноября 2008 г.
7. *Рубцов В. В., Ушаков Д. В.* «Образование одаренных – государственная проблема» // Психологическая наука и образование. – № 4, 2009.
8. *Ричард Линн.* Интеллект и экономическое развитие // Психология. Журнал Высшей школы экономики, 2008. – Т. 5. – № 2. – С.89–108.
9. *Ушаков Д. В., Лобанов А. Г.* Цена интеллекта: от психологических категорий к экономическим // Психологическая наука и образование, 2009. – № 4. – С. 15–30.